

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Федорової Інни Валеріївни
Проблема самовдосконалення людини в епоху
глобальних трансформацій»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 Філософія

Актуальність дисертаційного дослідження.

У сучасному світі, де зміни відбуваються з небаченою швидкістю, проблема самовдосконалення набуває особливого значення. Технологічний прогрес, цифровізація, соціальні й культурні трансформації ставлять перед людиною нові виклики. В епоху глобалізації успішним стає не той, хто має фіксовані знання, а той, хто здатний постійно навчатися, адаптуватися й розвиватися.

Самовдосконалення — це безперервний процес пізнання себе, формування нових компетентностей, розвитку емоційного інтелекту та духовного зростання. Сьогодні воно передбачає не лише професійний, а й особистісний розвиток — уміння мислити критично, діяти відповідально, зберігати людяність у світі технологій.

Таким чином, у час глобальних змін самовдосконалення стає не розкішшю, а необхідністю. Це шлях до гармонії із собою та суспільством, до усвідомленого і змістовного життя.

Екзистенційний вибір себе відбувається тоді, коли людині важливе власне буття. Самоздійснення можливе лише через самовдосконалення — це вільне рішення сильної, свідомої особистості, здатної відповідально розпоряджатися собою. Така людина розуміє себе, живе відповідно до власних цінностей і несе відповідальність за свій вибір. Як стати такою — головне питання людського буття.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Ознайомлення з текстом дисертації дозволяє констатувати, що основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні І. В. Федорової, є достатньо обґрунтованими й достовірними. Усі необхідні структурні елементи дослідження, а також його науковий апарат представлено на високому теоретичному й методологічному рівні.

Об'єкт дослідження – феномен самовдосконалення людини як загальнолюдська проблема в епоху глобальних трансформацій.

Предмет дослідження – особливості та значення самовдосконалення людини як проблеми сучасного загально-гуманітарного знання.

Мета дослідження – дослідити самовдосконалення людини як загальнолюдську проблему виживання в епоху глобальних трансформацій.

Звертаємо увагу, що об'єкт, предмет і мета дослідження чітко узгоджені між собою як у змістовому, так і в стилістичному відношенні. Дослідниці вдалося досягти поставленої мети завдяки послідовному виконанню чітко окреслених дослідницьких завдань та застосуванню комплексної методології, яка ґрунтується на поєднанні загальнофілософських і загальнонаукових методів, теоретичних підходів сучасних українських філософів, а також з урахуванням актуальних глобальних трансформацій України.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження І. В. Федорової полягає в тому, що вперше у сучасній українській філософській думці розглянуто холістичну парадигму як епістемологічний проєкт сучасної філософії науки та вперше проаналізовано та обґрунтовано її принципи і методи щодо соціогуманітарних досліджень взагалі та дослідження феномену самовдосконалення людини, зокрема. Дисертанткою виявлено та проаналізовано наявність холістичних тенденцій як у природознавчих дослідженнях, так й у сучасному людинознавстві, а також простежено трансформацію образу досконалої людини у західній культурі, а саме шлях від людини-героя до людини-споживача, що докорінно змінює стратегію

самовдосконалення людини в сучасному суспільстві; розглянуто ідеї українських філософів-моралістів скрізь призму проблеми самовдосконалення людини, які сприяють зародженню національної концепції самовдосконалення та формуванню соціального ідеалу суспільства сталого розвитку в Україні.

Структура дослідження чітка, логічно викладена, відповідає меті та поставленим завданням, які були успішно вирішені. Загальний обсяг роботи становить 296 сторінок комп'ютерного тексту, з них 253 сторінок становить основний текст. Список використаних джерел включає 174 найменувань українською, англійською та іншими мовами.

У тексті дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.

Вступ містить усі необхідні складники: обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет і методи, доведено його наукову новизну, розкрито практичну цінність, вказано апробацію здобутих результатів, а також кількість публікацій за темою дисертації та ін.

У *першому розділі «Теоретико-методологічні засади проблеми самовдосконалення людини»* проаналізовано холістичний підхід, його принципи та методи, що формують основу холістичної антропології. Визначено, що сучасна холістична парадигма розвивається у двох напрямках — методологічному та онтологічному холізмі. Перший більш характерний для гуманітарних наук і ґрунтується на принципах цілісності, креативності, гармонії, контекстуальності тощо, що допомагають подолати партикуляризм у науці та культурі. Методологія холізму поєднує загальнонаукові методи (міждисциплінарний, крос-культурний, рефлексивний аналіз, моделювання) та власне холістичні методи, засновані на інтеграції об'єктивного і суб'єктивного досвіду — інтуїції, емпатії, спогляданні, саморефлексії.

У ході дослідження з'ясовано, що одним із ключових аспектів проблеми самовдосконалення є різне розуміння свободи у західній і східній культурних традиціях.

У другому розділі «Свобода як мета самовдосконалення людини у давній філософії Сходу» розглянуто вплив свободи на процес самовдосконалення крізь призму індійської та китайської філософських традицій. Зроблено висновок, що свобода у східному розумінні постає як здатність людини творити себе, мислити творчо та постійно вдосконалюватися. Філософія самовдосконалення Сходу вирізняється глибиною, метафізичністю та гармонійністю, формуючи уявлення про свободу духу як внутрішнє просвітлення.

Досягнення цієї свободи розглядалося як осяяння, а шлях до неї — через духовні школи і практики, розроблені для людей різного темпераменту, рівня свідомості та життєвого досвіду. Самовдосконалення тлумачилося як практична діяльність, що потребує фізичних, психічних і ментальних зусиль. Протягом століть школи та вчителі змінювалися, однак духовні практики зберігалися та вдосконалювалися, допомагаючи людині у прагненні до саморозвитку та внутрішньої гармонії.

У третьому розділі «Трансформація образу досконалої людини у західній культурі: від людини-героя до людини-споживача» розглянуто еволюцію уявлень про досконалість людини — від античності до сучасності.

В античній філософії ідеал людини розвивався у трьох напрямках:

- лінія Піфагора–Платона — божественна природа людини, самопізнання, духовне вдосконалення та гармонія;
- лінія Аристотеля — шляхетна, освічена людина, громадянин, чия мета — служіння державі та досягнення загального блага;
- лінія Левкіпа–Демокрита — природна, земна сутність людини, орієнтація на практичний успіх і раціональне пізнання.

Подальша європейська культура розвивалася в межах цих ідей, зокрема під впливом християнства, яке сформувало новий етичний ідеал — образ Ісуса Христа як символ духовної досконалості. Це сприяло розвитку чернецтва та ідеалу аскета, але водночас породило почуття провини, залежності та страху.

Реформація принесла нове бачення досконалої людини — освіченого, працюючого мирянина, який самостійно визначає свою віру та відповідальність. З утвердженням капіталізму цей ідеал еволюціонував у «економічну людину», а згодом — у людину-споживача, для якої цінність життя зосередилася на матеріальному успіху та комфорті.

У четвертому розділі «Самовдосконалення людини в ситуації метамодерну (ціннісний аспект)» розглянуто трансформацію образу досконалої людини в епохи Модерну, Постмодерну та Метамодерну.

Якщо раніше ідеал формував дійсність, то в Модерні цей принцип було втрачено, що призвело до моральної кризи ХХ ст. Оптимістична людина Модерну поступилася місцем людині Постмодерну — занепокоєній, прагматичній, зосередженій на виживанні та комфорті.

Метамодерн знаменує перехід від руйнування до творення, від індивідуалізму та відчуження — до гармонії, цілісності та відповідальності. Нова свідомість поєднує раціональність і духовність, орієнтуючись на шляхетну справу, творчість і моральне вдосконалення.

Українська філософія розвивалася в європейському руслі, зберігаючи національні особливості — антропоцентризм, кордоцентризм, емоційність мислення. Найглибше ці ідеї втілено у філософії серця Григорія Сковороди та Памфіла Юркевича. Сучасна українська моральна думка знову актуалізує потребу холістичного переосмислення етичних засад, щоб визначити духовні орієнтири нації в умовах нових цивілізаційних викликів.

У **Висновках** чітко представлено підсумки та результати дисертаційного дослідження, які розкривають суть поставлених завдань і створюють підґрунтя для філософського осмислення образу досконалої людини як загальної ідеї будь-якого соціокультурного простору, осмислення ролі цієї ідеї у формуванні масової свідомості та її впливу на рухи свідомості у бажаному для державного устрою напрямку.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні положення та результати дослідження пройшли апробацію на засіданнях кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» і були представлені на *чотирнадцяти* науково-практичних та наукових конференціях.

Теоретичні і практичні напрацювання дослідження знайшли відображення у *шести* публікаціях, *п'ять* з яких (чотири – одноосібні, одна – в співавторстві) опубліковано у фахових виданнях України.

5. Практичне значення одержаних результаті

Практична значущість результатів дисертаційного дослідження І. В. Федорової полягає в можливості їх застосування для розв'язання широкого спектру психологічних, педагогічних та взагалі світоглядних завдань. Представлені в роботі характеристики, положення, висновки можуть бути використані при викладанні освітніх компонентів для спеціальності 033 Філософія, а також запровадження в освітній процес практик та методів формування холістичної ментальності з набором відповідних цінностей.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Дисертація порушує надзвичайно актуальну тему — самовдосконалення людини як духовно-екзистенційної відповіді на виклики глобальних трансформацій. Автор вдало поєднує аналіз сучасних подій (пандемії, війни, технологічний прорив) з глибокими філософськими узагальненнями. Особливо цінним є звернення до холістичної парадигми, яка дозволяє розглядати людину як цілісну істоту — фізичну, духовну, соціальну та культурну водночас. Однак виникає ряд запитань:

1. На наш погляд, сильною стороною дисертації є наголос на внутрішньому вимірі розвитку людини (самопізнання, гармонія, звільнення від зовнішнього) та водночас — на соціальній відповідальності. Це створює цілісну

картину, де духовне й етичне вдосконалення не протиставляються, а взаємодоповнюють одне одного. Однак виникає запитання, яке місце займають духовні практики в індійській концепції самовдосконалення?

2. Дисертантка наголошує, що еволюція образу досконалої людини відображає шлях людства від сакрального до раціонального, а нині — до інтегративного (холістичного) бачення особистості. У чому полягає зв'язок між трансформацією релігійних ідеалів і становленням сучасного метамодерного типу свідомості?

3. Особливо цінним є звернення до української філософської традиції, яка показана не як ізольоване явище, а як частина загальноєвропейського процесу духовної еволюції. Наголос на філософії серця Г. Сковороди та П. Юркевича вдало ілюструє, що українська думка зберігає гуманістичну спрямованість навіть у періоди соціальних криз. Чому філософію серця Г. Сковороди та П. Юркевича можна вважати проявом універсальних духовних тенденцій, що виходять за межі національної традиції?

Висловлені коментарі і зауваження не торкаються основних положень дисертації, а кличуть до наукової дискусії. Вони не ставлять під сумнів наукову новизну, теоретичну та практичну цінність роботи, особистий внесок авторки, методологічну базу, глибину та об'єктивність проведеного дослідження та достовірність результатів.

7. Загальна оцінка дисертації

Дисертаційна робота на тему «Проблема самовдосконалення людини в епоху глобальних трансформацій» є оригінальним, завершеним дослідженням, виконане на високому теоретичному і методологічному рівні і має практичну цінність. У дисертаційній роботі Федорової І. В. продемонстровано науково обґрунтовані результати, кваліфіковано виконано всі поставлені наукові завдання, показано володіння методологією наукових досліджень щодо продукування результатів, пов'язаних із новизною та практичною значущістю. Кваліфікаційна наукова праця відповідає чинним вимогам п. п. 6, 7, 8, 11

«Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Вважаю, що Федорова Інна Валеріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія.

Рецензент:

Доктор філософських наук,
професор, професор кафедри
філософських і соціологічних студій
та соціокультурних практик
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Воя АТАМАНЮК